

ברכת המאכלים הנעשים מחמשת מיני דגן – חלק 1

הקדמה קצרה

ישנם חמישה מינים הנקראים 'דגן' – 'חמשת מיני דגן', והם: חיטה שעורה כוסמין שיבולת שועל ושיפון.

חמשת מיני דגן אלו הינם החשובים שבמאכלים, כיון שהמאכלים שמכינים מהם מזינים ומשביעים ביותר, ועליהם יחיה האדם.

הברכה על מאכל העשוי מחמשת מיני דגן משתנה לפי אופן עשייתו, אם עשו ממנו פת, מתוך חשיבותה הרבה קבעו לה חכמים ברכה בפני עצמה, ברכה ראשונה המוציא לחם מן הארץ וברכה אחרונה ברכת המזון.

ואם עשו מחמשת מיני דגן אלו תבשיל, כיון שניתן לעשות מהם פת והם גם מזינים יותר משאר מאכלים, תקנו להם חכמים ברכה מיוחדת, ברכה ראשונה בורא מיני מזונות, וברכה אחרונה על המחיה – המכונה "ברכת מעין שלוש" כיון שמוזכר בה מעין שלוש ברכות ראשונות של ברכת המזון.

כל מה שחכמים נתנו חשיבות למאכל מחמשת מיני דגן, זה דווקא אם הוא נעשה תבשיל, אבל אם אכלן כמות שהן ולא נכנסו לגדר תבשיל (ובלשון חכמים זה נקרא "כוסס חיטים"), אם אוכל אותם בצורה ראויה ומקובלת, ברכתן תהא בורא פרי האדמה ובורא נפשות. אך אם אוכל אותן כמות שהן ואינן ראויות לאכילה בצורה נורמלית ברכת שהכל נהיה בדברו (סי' ר"ח ב-ד).

סוגי תבשיל

חמשת מיני דגן קלויים

אחד מחמשת מיני דגן קלוי: כגון גרנולה שעברה קלייה, וכן שלוה שעברה התפחת חום שהיא כמו קלייה, אין עליהם שם תבשיל, וברכתם בורא פרי האדמה, וברכה אחרונה מעיקר הדין בורא נפשות, אך תוספות כותב שכיון שהם כן שייכים לזן החשוב, ראוי היה לברך עליהם ברכה אחרונה מיוחדת, ועל כן מחמת הספק נכון לאוכלם בתוך סעודה ואז יפטרו בברכת המזון (סי' ר"ח סעיף ד).

חמשת מיני דגן מבושלים

חתוכים או מעוכים: חמשת מיני דגן שנחצו או שנמעכו בבישול, כגון דייסת שיבולת שועל (קווקאר) או דייסת סולת סמיכה, וכן גריסי פנינה, קוסקוס, ובורגול, וכן גרנולה מבושלת, נחשבים כתבשיל וברכתם לעולם בורא מיני מזונות ועל המחיה (סי' רח סעיף ב, ובמשני"ב ס"ק א).

שלמים עם קליפתם ובושלו: אין עליהם של תבשיל, וברכתם בורא פרי האדמה, ולגבי ברכה אחרונה ספק כפי שביארנו למעלה.

שלמים ללא קליפה: מחלוקת הפוסקים, ועל כן ראוי לאוכלם בתוך סעודת פת.

שלמים ללא קליפה אבל נדבקו בתהליך הבישול, כגון גריסים רגילים שבושלו ונדבקו במהלך הבישול, הרי הם תבשיל, וברכתם בורא מיני מזונות ועל המחיה (סי' רח סעיף ד ובמשני"ב ס"ק טו).

ברכת המאכלים הנעשים מחמשת מיני דגן – חלק 1

דין אורז

חכמים קבעו לברך על אורז מבושל בורא מיני מזונות, אע"פ שאינו מחמשת מיני דגן, כיון שהוא משביע וסועד את הלב, יש עליו של מזון. אך לאחריו יברך בורא נפשות ולא על המחיה, כי על המחיה נתקנה רק על חמשת מיני דגן (סי' ר"ח סעיף ז).

דייטת אורז סמיכה: דייטת אורז סמיכה יש עליה שם של תבשיל אורז וברכתה בורא מיני מזונות, אך אם היא דלילה ששותים אותה בכוס, יש עליה שם של משקה וברכתה שהכל (סי' ר"ח סעיף ו).

לחם העשוי מקמח אורז: ברכתו בורא מיני מזונות, וברכה אחרונה בורא נפשות (סי' ר"ח סעיף ז).

פצפוצי אורז: כיון שעברו בישול ברכתם בורא מיני מזונות ובורא נפשות.

פרכיות חיטה ואורז: אופן הכנתם הוא על ידי התפחה בחום, זה דומה לקלייה ולא לבישול, אבל על ידי ההתפחה הם נדבקים אחד לשני. לרוב הפוסקים ברכתם בורא פרי האדמה, כיון שאין עליהם שם תבשיל, אך דעת הגר"י"ש אלישיב שכיון שהם נדבקו כתוצאה מהתפחת החום, יש להם את התוצאה של תבשיל והם חשובים כתבשיל וברכתם מזונות (עיין בוזאת הברכה פי"ב עמ' 106).

פתיחה לברכת המאכלים מחמשת מיני דגן חלק 2

החילוק בין תבשיל ללחם

תבשיל: אחד מחמשת מיני דגן שבושל בלי שעשו ממנו בצק תחילה – ברכתו תהא לעולם בורא מיני מזונות, לא משנה כמות האכילה, כגון דייטת קוואקר, או חיטה מבושלת וכדו'.

לחם: אחד מחמשת מיני דגן שעשו מהם בצק ואחר שעשה מהם בצק אפה אותו, כגון לחם, לחמניה, פיתה ולאפה וכדו'.

לחם שחסר בו אחד מהתנאים

כפי שהתבאר, בשביל שהמאכל ייקרא לחם צריך שיתמלאו ב' תנאים א. שיהיה מורכב מעיסה ב. שיעבור אפייה. השאלה מה יהיה הדין בעיסה שלא נאפתה אלא בושלה, וכן מה הדין בבלילה (תערובת של קמח ומים שלא התחברו לכדי עיסה עבה וממשית) שנאפתה.